

ISMÉT BUDAPEST VÁROSRENDEZÉSE

Harrer Ferenc előterjesztése Budapest városszabályozási programja tárgyában

ASZÉKESFŐVÁROS törvényhatósági bizottsága folyó évi június hó 27-én tartott közgyűlésén egy külön bizottságot küldött ki városfejlesztési program készítésére. Ezzel a ténnyel hivatalosan is beismerték, hogy a főváros mindeddig nem rendelkezett egységes, átfogó városfejlesztési programmal, összes szabályozási, rendezési tervei és intézkedései ily program nélkül készültek, de elfogadták végre azt a — szakemberek által már régen sürgetett — álláspontot is, hogy egy milliós nagyváros hasonló ügyeit egységes városfejlesztési program nélkül intézni, enyhén szólva, legalább is veszélyes. Örömmel és elégtétellel kell megállapítani, hogy a törvényhatósági bizottság végre felismerte ennek a helyzetnek tarthatatlanságát s a maga részéről megtette a kezdeményező lépéseket a hiányok pótlására, most már a kiküldött külön bizottságon a sor, hogy feladatát megoldja.

A megoldandó feladat nem könnyű. Sok körülményt, sok szakértelemet és a kérdésekkel való bátor szembenézést igényel a bizottság tagjaitól s elsősorban a megválasztott elnöktől, Harrer Ferenc nyugalmazott alpolgármestertől.

Az az előterjesztés, melyet a városfejlesztési program készítése ügyében az elnök a bizottság elé tárt, körülményekről, szakértelemről és bátorságról is tanuskodik, éppen ezért bizalmat ébreszt s megérdemli, hogy behatóan ismertessük.

Az elnöki előterjesztés szerényen azt a feladatot tűzi maga elé, hogy az egyes kérdésekre a problémafelállítás munkáját elvégezze. Ámbár ez a feladat sem lekiicsinyelendő, hiszen a helyesen feltett kérdésre könnyebb a felelet, meg kell állapítani, hogy Harrer munkája jóval többet nyújt, mint amennyit ígér.

Az előterjesztés a mai helyzet ismertetésével kezdődik: Budapest még ma sem ismeri egészében geológiai és hidrológiai adottságait, nincsenek a városról még pontos térképek sem, mert a meglevő felmérések elavultak, a magassági felvételek pedig csak alkalmilag készülnek. „A törvényhatóságnak még elképzelése sincsen arra, miként illeszkedik be a főváros a környezetébe; érdektelenül és tanácstalanul szemléli a periferiáján városok keletkezését és alakulását az ezzel járó mind több és nehezebb problémával együtt“, minthogy pedig jó városszabályozási terv csak egészséges városfejlesztési programon alapulhat, szabályozási terveink labilisak, csak részletekre vonatkoznak, kiegészítésre és revízióra szorulnak, ugyanez okból nincs a fővárosnak szerves közmű (útépítési, csatornázási, vízvezetéki, világítási, közúti és vasúti) programja sem. Minthogy az érvényben lévő Építésügyi Szabályzat sem nyugszik városfejlesztési terven, a magánépítkezés terén oly zűrzavaros helyzet állott be, amelyet az elnöki előterjesztés egyszerűen „borzalmasnak“ nevez. „A szociális befolyás alatt keletkezett parcellázási és építési könnyítések és főleg az ezekkel — a csődöt mondott építésrendszert és a teljesen hiányzó hatósági lakásfelügyelet folytán — sikerrel úzótt nagyfokú visszaélések oly állapotokat teremtettek, amelyek a város külső részein a legsiral-

masabb képet nyújtják. "Hozzávéve, hogy a főváros telekpolitikai tevékenysége is nélkülözött minden programszerűséget, az előterjesztés bevezető része azzal a megállapítással zárul, hogy „Budapest azzá, ami ma, terv nélkül alakult; fejlődését sok tekintetben a véletlen, de inkább a közszükséglet és a magánérdek eredője irányította; ez az eredő gyakran eltolódott a közérdek rovására". Azon kísérletek felsorolása után, melyek a tervszerű városfejlesztés felé a múltban történtek, az előterjesztés arra a megállapításra konkludál, hogy „Budapest helyes továbbfejlesztését csak egységes városfejlesztési programtól s ennek megfelelő végrehajtásától várhatjuk“, ennek a programnak elkészítése pedig annál inkább időszerű, mert „a végrehajtási munkák szomorúan kényszerű szünete egyenesen kötelességünkkel teszi, hogy az időt a tervezés munkájára használjuk fel“.

Ezen a ponton aztán egy régi probléma vetődik fel, az „illetőségi kérdés“. Az a körülmény, hogy a közmunkatanácsban állami és városi elemeket egyesítő, bizonyos vonatkozásokban a környékre is kiterjesztett hatáskörrel bíró szerv áll rendelkezésre, felébreszti a kérdést, vajjon nem a közmunkatanács van-e hivatva a városfejlesztési program elkészítésére? Erre az előterjesztés a következő feleletet adja: „A közmunkatanács e lehetőséggel soha nem élt, de ily program egyetemes tárgykörénél fogva messze túl is haladja a közmunkatanácsnak csak bizonyos városépítési feladatokra kapott hatáskörét. Budapest a jövőben való fejlesztésének keretét megszabó egyetemes program felállítására csak az a szerv lehet hivatva s egyben képes is, amelynél a város életének valamennyi szála összefut; ez pedig a főváros önkormányzati szervezete.“ Ne nézzük egyelőre az indokolást, amellyel ez a szerv az illetékességet a maga számára eldöntötte, mert a lényeges e pillanatban csak az lehet, hogy a főváros nem él azzal a lehetőséggel, amelyet számára az illetékességi kérdés felvetése az érdemben való munka kikerülésére nyújtott volna. A főváros vállalta a felfogása és lelkiismerete szerint reá háramló feladatot, megtette a kezdeményező lépéseket s éppen ezért, — annak a megjegyzésével, hogy erre a kérdésre még később visszatérünk — ha tényleg fog is cselekedni, nem kifogás, hanem elismerés illeti.

A továbbiakban részletesen kitér az előterjesztés a városfejlesztés előfeltételeinek vizsgálatára. Sorrakerülnek a légköri viszonyok, a talaj, a víz-állapot, a tájakat; a térképi nyilvántartás már említett hiányain kívül megemlíti az egyes telkek városszabályozási helyzetét és ezzel kapcsolatos kötelességeket és jogokat magában foglaló nyilvántartás folyamatos vezetésének szükségességét, kapcsolatban a telkek értékének nyilvántartásával. A település kérdésének vizsgálatánál igen helyesen állapítja meg, hogy a mainál nagyobb népességgel alig kell számolnunk, hiszen a főváros 20.000 hektárt kitevő határában s a többi környező városokban és falusi községekben (tehát egy esetleges Nagy-Budapest területén) jelenleg másfél millió ember települt meg s éppen ezért az Építésügyi Szabályzat megfelelő rendelkezései is e szerint igényelnek helyesbítést. „Arról lehetne vitatkozni, — írja — hogy a főváros szempontjából előnyös vagy hátrányos volt-e az, hogy a lakosság egy része kivonult a környékre. Ma azonban, amikor a település Budapesten és környékén nagyjában kialakultnak tekinthető, ez a kérdés akadémikus, mert a gyakorlati kérdés ma már csak az lehet, miféle telepítési politikát folytasson a főváros az alijában kialakult helyzetben ezután.“

Nagy-Budapest esélyeit is behatóan és tárgyilagosan szemügyre veszi. Megállapítja, hogy a tényleges kapcsolat a főváros és környéke között eddig csak annyiban van, hogy a főváros látja el Újpest és Kispest gázszolgáltatását, továbbá a közbiztonság területén, a budapesti államrendőrség hatáskörének

előbb fokozatos kiterjesztése, majd az egész rendőrség államosítása következtében. A közmunkatanáccsal szemben azt a szemrehányást teszi, hogy nem élt az 1870 : X. t.-c. 15. paragrafusa adta azon lehetőséggel, mely szerint joga lett volna a hatáskörébe tartozó szabályozási munkákra vonatkozó fennhatóságát a főváros környékére is kiterjeszteni. Egyébként a főváros és környékének összekapcsolási módjai közül az előterjesztés a törvényhatósági kapcsolatot ajánlja, „amely a környék községeit teherviselőkéességük szabta pénzügyi kereteikben és egyszerűbb s olcsóbb szervezetükben megtartaná, de lehetővé tenné, hogy a főváros törvényhatósági hatáskörében, szabályrendeletalkotási és felügyeleti jogának gyakorlásával, Budapest és környékének összefüggő fejlődését biztosítaná“. Céloz egyben arra a veszélyre is, hogy ma már a környék a fővárostól függetlenül is önálló közigazgatási egységgé alakulhat (Új-Budapest). Ámbár elismeri, hogy a periferikus irányban való egységes kialakulásnak is megvannak a maga nagy nehézségei, alighanem igazat kell adnunk az előterjesztés aggodalmának, hogy a fejlődés rohanó iramában alighanem utolsó idejét éljük a közigazgatásilag is egységes megoldási lehetőségeknek. Addig is, míg e téren döntő intézkedésekre kerül sor, közérdekből a közmunkatanács hatáskörének kiterjesztését ajánlja.

Igen érdekes, részletesen tárgyalt fejezet a közlekedési kérdésekkel foglalkozó. A víziutak és kikötők nagyban elintézett ügye mellett a vasutak és pályaudvarok elhelyezése, a nagyvasút és a városi vasút együttműködésének rendszere az, amely leginkább rávilágít a jövő követelményeivel számoló városfejlesztési programmal halaszthatatlanul sürgős voltára. Külön tanulmányt igényelne a város elrendezésével kapcsolatban előadottak ismertetése és taglalása, minthogy azonban ez már részletkérdésnek tekinthető, arra szorítkozunk, hogy felsoroljuk az érintett tárgyakat, jellemzésül az előterjesztés körültekintő gondosságára és alaposágára : zöld területek (melyekkel kapcsolatban határozottan a városszéli telepítés mellett tör lándzsát, szemben a drága telkeken épített nyomortanyákkal), az építési területtel kapcsolatban a gyárvarók, a közüzemek, a kisipar elhelyezése, a kereskedelmi központ, állandó kiállítási terület, a „fürdőváros“ és lakóváros. Ez utóbbi fejezetben főleg annak a kérdésnek tisztázását követeli, hogy „intenzív — a belső területek építési telkeit és az itt épült közműveket erősebben kihasználó — vagy pedig extenzív — az építési telekállományt szaporító és az építési telkeknek lehetőleg családi házakkal való beépítését támogató — lakáspolitikát kívánunk-e folytatni“.

A szabályozás és városépítés fejezetében az előterjesztés a fogalmi alapvetéssel kezd, miáltal elébe akar vágni az ezen kérdések tárgyalásánál rendszerint jelentkező fogalomzavarnak és félreértésnek. Bámulatos, hogy még ma is akadnak városrendezési kérdésekkel hivatalból is foglalkozó „szakemberek“, akik minduntalan összetévesztik a városfejlesztés, a város-szabályozás és a városépítés fogalmait. Harrer igen helyesen elsősorban városfejlesztési programot, azután az e programon alapuló városszabályozási tervet követel, mely utóbbi alatt a városi úthálózat (utak, utcák, terek) megszerkesztését érti. Ezután következhetik csak az Építésügyi Szabályzat és a szorosabban vett városépítési terv, amely már térben és időben részletekben is elvégezhető. Részletesen foglalkozik a Dunahidak és hídfők, a Dunapartok, a szigetek, az úthálózat és terek, a középületek, a városi vasút és gyorsvasúti hálózat, valamint az autóutak problémáival. Külön fejezetek a zöldterületek és az építési területek városépítési problémái, melyek során a beépítési módok, az építési telkek nagysága és alakja, ezeknek az úthálózatához való viszonya, a közművek, maguknak az épületeknek magassága és térfogata, az építési övezetek kerülnek gondos, tárgyilagos vizsgálat

alá, a lényeges kérdéseknek éles kidomborításával. Különleges városépítési problémák : a vár és a várhegyoldal, a Gellért-hegy és a Tabán, a fürdők, a Rózsadomb, az Erzsébet-út, valamint annak betorkolásánál képzendő „Forum“, úgyszólván minden városépítési kérdés, amelyet csak az idők során felvetettek s több-kevesebb jogosultsággal sürgettek s amelyek eldöntésére az előterjesztés csak szempontokat és adatokat tár elő, anélkül, hogy a megoldást illetőleg a kiküldött bizottság állásfoglalásának elébe akarna vágni. Éppen ezért ezúttal nincs helye az érdemben való kritikának sem, kivéve talán annak a megemlítesét, hogy egyes esetekben — különösen amikor a törvényhatóság és a tanács által történetesen már közösen meghozott döntéssel állunk szemben, mint például az Erzsébet-utat illetőleg — nem volt szerencsés a kérdést még ezután tárgyalandó problémának feltüntetni, mert ez a végét-hosszát nem érő terméketlen viták újabb sorát indíthatja meg, ugyanekkor természetesen a megoldást is be nem látható időig kitolva. Érdekes adatokat foglal össze Harrer a már elkészült és jóváhagyott, az elkészült, de még csak tárgyalás alatt álló, továbbá a még csak előkészítés alatt álló városi építési tervrészletekről, mely adatokból kiderül, hogy a város jelentékeny részének építési tervei még nincsenek munkában, másrészt pedig az, hogy kényszerhelyzet folytán javában folyik építési engedélyek kiadása oly városrészekben is, melyeknek tulajdonképpen nincs is jóváhagyott építési tervzetük. A műszaki adminisztráció, a hivatalos és önkormányzati gépezet, sajnos, csak ólomcsizmákban kullog a gyakorlat, az élet nyomában, ahelyett, hogy irányt szabna, eligazítást adna utóbbi számára. Ami az általános városépítési tervezetet illeti, az előterjesztés ezt nem tartja szükségesnek, legalábbis nem országos, vagy nemzetközi tervpályázat kiírása útján véli a tervezetet elkészíthetőnek. Némileg jogos az aggodalom, hogy ily esetben elméleti elvek érvényesülnének esetleg a gyakorlatsabta követelmények rovására. Annál inkább helyesli egy nagy-budapesti szabályozási terv beszerzését, még pedig nemzetközi tervpályázat útján, megjegyzi azonban, hogy egyelőre, sajnos, még azokkal az adatokkal sem rendelkezünk, amelyeket az ily nagyszabású pályázat kihirdetésénél a tervezők rendelkezésére kellene bocsátanunk.

Nagy értéke az előterjesztésnek, hogy a fent előadottakon kívül kitér a jogi és pénzügyi feltételekre is. Felsorolja a városépítés jogforrásait : a kisajátítási törvényt, az építésügyi szabályzatot és a szokásjogot, rámutatva a hiányokra is, melyek különösen a kisajátítási jog terén mutatkoznak. Elsősorban városépítési szokásjogunknak írott jogszabályátételét kívánja, melynek legfőbb formája egy az összes városépítési jogszabályokat magában foglaló városépítési törvény volna. A pénzügyi előfeltételek tárgyalása során kitér az ingyenes területszolgáltatások, járulékok, díjak, tarifák, a sokat vitatott betterment s a remélhetőleg tárgyalásba sem vonandó telekértékdadó kérdéseire s céltudatos, friss telekpolitikát sürget, valamint ennek legfőbb biztosítéka gyanánt megfelelő dotációt.

Az egész előterjesztés méltó záradéka s egyben mindenféle városzabályozási programm keresztülvitelének legfontosabb biztosítéka gyanánt a városi műszaki igazgatás reformját sürgeti s azt a régi, de mindeddig figyelembe nem vett követelést állítja fel, hogy az összes városfejlesztéssel kapcsolatos kérdések ugyanazon alpolgármester hatáskörében csoportosítandók. Műszaki tekintetben a városfejlesztés egységes vitelét városfejlesztési főosztály megalakításával kívánja biztosítani.

A Magyar Szemle olvasói örömmel állapíthatják meg, hogy Harrer Ferenc alpolgármester bizottsági elnök előterjesztése úgyszólván hiány nélkül tartalmazza mindazokat a követeléseket, amelyeket e hasábkon évek óta, ismét és ismét visszatérve e témára, a Szemle cikkírói is sürgettek. Ezt a

jószándékú, alapos szakértelemmel, az egész kérdéshalmazt átfogóan megírt előterjesztést nem csak a bizottság tagjai, de mindazok, akik e kérdésekkel foglalkoznak, hálásan fogadhatják.

Éppen ezért, mert kívánatos, hogy minél előbb minél több valósuljon meg a tervezetből, rá kell mutatnunk azonban arra is, hogy mily veszélyek fenyegetik ezt a kezdeményezést, csak úgy, mint minden kezdeményezést, amely a főváros törvényhatósági bizottságából indul ki.

Fentebb már idéztük azt a szemrehányást, mely szerint a közmunkatanács nem élt a lehetőséggel, hogy törvényadta jogából kifolyóan elkészítse a főváros fejlesztési programját. Állapítsuk meg az igazság kedvéért ugyanekkor azt is, hogy a főváros viszont nem teljesítette az elnöki előterjesztés szerinti hivatásszerű kötelességét, amikor ugyanezt a mulasztást elkövette.

Egy jog nem gyakorlása, vagy egy kötelesség elmulasztása között mindenestre különbséget kell tennünk. A főváros műszaki hatóságai megbüntetik azt a polgárt, aki jóváhagyott, engedélyezett tervek nélkül akarná házát felépíteni. Meg kell állapítanunk, hogy a város felépítése legalább annyira fontos építési ügye a székesfőváros közönségének, mint egyes házak felépítése, joggal támaszthatjuk tehát a fővárossal, mint építetővel szemben azt a követelést, hogy mutassa be és hagyassa jóvá előbb azokat a terveket, amelyek szerint építeni akar. Ezáltal példát mutatna azoknak a jogszabályoknak hűséges betartására, amelyek végrehajtása felett az egyes építető polgárokkal szemben őrködik. Felfogásunk szerint tehát a kérdés nem úgy teendő fel, hogy ki illetékes a városszabályozási program s a belőle folyó műszaki műveletek elkészítésére, hanem ki köteles ezt elvégezni. Ez talán az egyetlen vonatkozás, amelyben a problémafelállítás munkáját az elnöki előterjesztésben kifogásolni lehet.

Ha elfogadjuk azt az álláspontot, hogy ez a kötelesség a fővárost terheli, úgy csak az lehet az óhajunk, hogy minél előbb feleljen is meg kötelességének.

Nehéz helyzet azonban az, mikor a „beadványi terveket“ ugyanaz készíti, aki felette, mint engedélyező hatóság, első fórumként bírálatot is mond. Ebből a különleges helyzetből — vagy legalább is részben ebből — folyik az a sajnálatos tapasztalat, hogy minden nagyobbzsabású gondolat, terv, vagy kezdeményezés vagy teljesen elbukik, vagy elsikkad, de legalább is elképesztő hosszú utat kénytelen megtenni a törvényhatóság útvesztőiben s igen gyakran fordul elő, hogy az út végén nem is azt az utast fogadhatjuk, akit az elején elindítottunk. A példák idézése szinte felesleges, de egyet, a legújabbat, a városszéli telepítések ügyét, meg kell említenünk. Meg volt rá a pénz, készen állott az egész munka műszaki megalapozása és eltelt a tavasz, a nyár, eltelőben van az őszi és az egész esztendő s még ma sem bizonyos, hogy ez a sürgős szükségmunka, mely történetesen hasznos, korszerű és gazdaságos is, megvalósulhat. Mi lesz akkor ezzel a nagyobb vállalkozással, amely csak a hozzáértők, csak a szakemberek szerint sürgős? Mi lesz azokkal a követelményekkel, amelyeket egészen elfogulatlan szakszemponctokból állítottak fel helyesen, mikor ezek a követelmények nem minden esetben indokolható pártszempontok szerint, sőt esetleg ellentétben állanak ilyen szempontokkal?

Ha ezekre a nehézségekre gondolunk, igazat kell adnunk a Harrer-féle előterjesztés megállapításának: „Természetesen teljes eredmény csak akkor várható, ha a városfejlesztési program kialakításában a főváros és a közmunkatanács összhangzatos együttműködése biztosítható, amire ezért mindenképpen törekedni kell.“ Véleményünk szerint a közmunkatanács ezen összhangzatos együttműködésében kell keresnünk a szükséges korrektívumok

egy részét, melyet a gáncsoskodók, a rövidlátók akcióival szembe kell szegezni. A korrektívumok másik csoportja abban a lehetőségben keresendő, mely szerint a kiküldött külön bizottság munkájába külső szakértőket is bevonhat. A Magyar Mérnök- és Építészegylet, amely évek óta állandóan napirenden tartja a fent érintett kérdéseket, mindig rendelkezésre fog állani, amikor akár az előkészítés, akár az eldöntés eseteiben a bizottság úgy fogja érezni, hogy független mérnöki szakvélemény súlyai a serpenyőbe vetendők.

Harrer Ferenc munkáját értékesen fogják felhasználni, arra még sok hivatkozás fog történni a megvalósítás útján, melyről remélni szeretnénk, hogy nem lesz túlságosan hosszú.

PADÁNYI GULYÁS JENŐ